

РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ УПРАВЛІННЯ ГНУЧКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто основні дефініції стабільності, адаптивності та гнучкості підприємств у нестабільному ринковому середовищі для формування теоретичного підґрунтя управління гнучкістю як засобом забезпечення конкурентоспроможності.

Ключові слова

Конкурентоспроможність, гнучкість, стійкість, адаптивність, управління.

Сучасний стан розвитку економіки України характеризується постійною зміною умов функціонування підприємств, що потребує їх швидкої і навіть превентивної реакції на трансформацію ринкового середовища. Одним із головних недоліків систем менеджменту вітчизняних підприємств є їх низька спроможність оперативно і з мінімальними витратами реагувати на такі зміни, тому проблема управління гнучкістю підприємств набирає все більшої актуальності в умовах наростання швидкості ринкових перетворень.

Розкриттям змісту поняття «гнучкість» займалися багато зарубіжних та вітчизняних науковців: А. Ансофф, Т. Божидарнік, М. Брайніс, В. Васильєв, А. Градов, Ю. Коробецький, С. Рамазанов, В. Самочкін, Н. Тарнавська, Р. Фатхутдінов. Поряд з тим можемо констатувати, що проблему управління гнучкістю підприємств, особливо її економічний аспект, недостатньо досліджено в економічній літературі. Поняття гнучкості трактується по-різному, і сьогодні не існує визначення, яке б достатньо розкривало сутність цього поняття. Серед науковців немає однастайності щодо трактування відмінностей і співвідношення дефініцій гнучкості, адаптивності та стійкості підприємств, що ускладнює пошук перспектив створення дієвої системи управління їх гнучкістю як засобом забезпечення стратегічної і тактичної конкурентоспроможності.

Метою даного дослідження є уточнення змісту гнучкості підприємства як економічної категорії для формування теоретичного підґрунтя побудови системи управління гнучкістю підприємства на всіх його рівнях управління і в функціональних сферах діяльності підприємства для забезпечення його конкурентоспроможності у динамічному конкурентному середовищі.

Необхідність підвищення гнучкості

підприємств як відкритої економічної системи зумовлена наростанням інтенсивності конкуренції і прагненням забезпечити собі стійке положення на ринку, а досягнення високого рівня гнучкості можливе за рахунок формування і використання комплексу узгоджених управлінських засобів і технологій: перегляду (адаптації) корпоративних і конкурентних стратегій через механізми передбачення змін оновлення (оптимізації) асортименту продукції на основі моніторингу конкурентного середовища і узгодження життєвих циклів продукції. Формування системи ризикозахищеного підприємства, оптимізації структури капіталу та забезпечення платоспроможності та ліквідності підприємства, побудови взаємовигідних відносин партнерства з постачальниками, споживачами та інституціями ринкової інфраструктури організаційних перетворень тощо. Отже, для успішного функціонування в умовах високого рівня непередбачуваності середовища система управління підприємством повинна мати в своєму арсеналі не меншу кількість різноманітних реакцій і умінь передбачення подій, ніж можлива кількість негативних змін, які можуть виникати у внутрішньому і зовнішньому середовищі. Вітчизняна і зарубіжна практика доводить, що найбільш успішного стратегічного успіху досягають підприємства, які мають достатній потенціал для перебудови традиційних схем функціонування.

Ефективним засобом досягнення стратегічного успіху підприємства є підвищення рівня його гнучкості. Проведений нами науковий аналіз різноманітних варіантів трактування гнучкості, стійкості та адаптивності підприємства показав, що у різноманітних джерелах вони тлумачаться по-різному. Так, під стійкістю підприємства розуміють стабільність його гнучкої рівноваги, як

підтримується через функціонування адаптивних і підтримуючих механізмів [1, с. 160], під адаптацією – процес пристосування структури та функцій управління до умов зовнішнього середовища [2], а гнучкість часто подається як складова поняття адаптивності. Такі неоднозначні визначення потребують додаткових досліджень ґносеологічних засад гнучкості підприємства.

Переважає більшість науковців визначають гнучкість загалом як здатність легко змінюватися, уміло й швидко пристосовуватися до умов і обставин [3], інші фахівці підкреслюють, що гнучкість (flexible) означає здатність адаптуватися до ситуацій, що швидко змінюються, легкість керування, що піддається впливові [4], здатність уміло й швидко пристосовуватися до різних обставин, пов'язаних з автоматичним переналагодженням обладнання відповідно до мінливих потреб виробництва [5, с. 187], можливість переорієнтації виробничої системи без докорінної зміни матеріально-технічної бази [2]. Відомий американський фахівець з проблем менеджменту Г. Мінцберг окреслює дискусійне питання: що саме забезпечується стратегією: гнучкість чи стабільність? З цього приводу він вказує: «В основі будь-якої стратегії лежить фундаментальна дилема – необхідність примирити два різномірних начала: стабільність і змінюваність. З одного боку, досягнення максимального ефекту передбачає концентрацію зусиль, а з іншого – необхідну адаптацію до умов, що змінюються [9, с. 155]».

Поява терміну «гнучкість» у практиці вітчизняного менеджменту пов'язується з розвитком виробничих систем. Управління гнучкістю виробничої системи спрямоване на підвищення спроможності підприємства забезпечувати перехід на виробництво нової (модернізованої) продукції у найкоротші терміни і з мінімальними витратами трудових і матеріальних ресурсів незалежно від зміни конструктивних і технологічних характеристик виробів. Це завдання вирішується за допомогою суттєвого підвищення технологічності виробництва, високого рівня автоматизації виробництва (аж до автоматизованого переналагодження), використання гнучких виробничих модулів, широкого впровадження інформаційних систем управління та програмного забезпечення управління виробництвом. Особливу увагу проблематиці гнучкості приділив В. Васильєв, який запропонував розглядати два види гнучкості: стратегічну та тактичну. Стосовно гнучкості підприємства відомий науковець Р. Акофф відзначив: «Якщо зміни параметрів системи перевищують можливості її адаптивного розвитку, відбувається втрата стійкості. При цьому, якщо після втрати стійкості встановлюється мінливий періодичний режим, говорять про м'яку втрату стійкості. Якщо ж система переходить на інший режим руху стрибком – про тверду втрату стійкості» [6]. В. Самочкін зазначає: «... Гнучкість підприємства визначається значним числом внутрішніх і зовнішніх факторів, кожен з яких впливає на його здатність до відновлення продукції» [2].

Ми поділяємо думку, згідно з якою підприємство має здатність до трансформацій будь-якого типу на основі реалізації своєї основної властивості в динамічному середовищі – мінливості [1], а джерелом ресурсів для таких перетворень є внутрішнє і зовнішнє середовище. На наш погляд, гнучкість підприємства – це його спроможність успішно функціонувати в конкурентному середовищі, підтримуючи стан динамічної рівноваги на основі впровадження продуктових, технологічних, управлінських, фінансових інновацій.

Забезпечення гнучкості підприємства потребує моніторингу зовнішнього середовища, моделювання можливих взаємозв'язків внутрішнього середовища

підприємства з чинниками ринкового оточення, що дає підставу зрозуміти закономірності взаємозв'язку можливостей досягнення власної мети із стратегічними та тактичними діями конкурентів, динамікою показників галузевої привабливості, зміною уподобань споживачів тощо.

Зважаючи на необхідність акцентування уваги на управлінських аспектах забезпечення гнучкості як таких, що є пріоритетними у формуванні стратегічних і тактичних переваг підприємства як відкритої економічної системи, що діє в турбулентному середовищі, ефект синергії при управлінні гнучкістю підприємства досягається через взаємозв'язок її складових: виробничої, асортиментної, фінансової та організаційної.

Виробнича гнучкість пов'язується із можливостями внутрішнього середовища підприємства і часто характеризується кількістю затраченого часу та додатковими витратами при переході на виробництво нової номенклатури деталей, а також розмаїтістю цієї номенклатури. У цьому контексті всі показники гнучкості виробництва стосуються головним чином технологічних виробничих систем типу гнучкого автоматизованого виробництва (ГАВ), вона, безперечно, впливає на мобільність підприємства, але не може її характеризувати в цілому. У цьому випадку показники гнучкості, як правило, вимірюються у відносних величинах, тому є зручними для порівняння систем і прогнозування тенденцій їхнього розвитку, однак не можуть гарантувати успішне функціонування підприємства у ринковому середовищі без урахування чинників гнучкості, які пов'язані з розглядом підприємства як підсистеми вищого порядку – конкурентного середовища.

Фінансова гнучкість, як один із найважливіших видів гнучкості, дає змогу ефективно управляти процесами формування, розподілу і використання фінансових ресурсів і грошових коштів в умовах невизначеності середовища та дефіциту часу для прийняття рішень. Нинішня теорія і практика управління пропонує широкий спектр фінансових інструментів, ситуаційне використання яких дозволяє підвищувати гнучкість підприємства, особливо в умовах кризи (проблематичність отримання кредитів, відстрочування ухвалення і реалізації проектів тощо).

Асортиментна гнучкість підприємства пов'язується з необхідністю розвивати асортимент продукції на основі моніторингу ринкового середовища і використання новітніх технологій маркетингових досліджень з метою передбачення можливих змін споживчого попиту та появи нових потреб у ринковому середовищі. Крім того, важливими чинниками розвитку товарного асортименту є: доцільність використання вільних потужностей; бажання посередників закуповувати товари широкого асортименту; доцільність використання побічних продуктів виробництва.

Організаційна гнучкість пов'язана з можливостями використання сучасних технологій реструктуризації та реорганізації підприємств як засобів їх виживання, побудови адаптивних структур управління, створення стратегічних альянсів. В нинішніх умовах господарювання сформувалася тенденція до активного розвитку інтеграційних процесів між підприємствами, а також формування мереж підприємств. Така ситуація зумовлює пошук нових організаційних форм, що є додатковим поштовхом до актуалізації проблеми організаційної гнучкості.

Необхідність забезпечення наскрізності управління гнучкістю підприємства на всіх рівнях ієрархії підприємства потребує виокремлення трьох рівнів гнучкості: стратегічної, тактичної і оперативної. На

сьогодні гостро постає проблема стратегічної гнучкості як основного способу виживання підприємств у складному та мінливому середовищі. Найчастіше мету управління стратегічною гнучкістю підприємства пов'язують з досягненням оптимального рівня ефективності й конкурентоспроможності товарів та організації в цілому [7], а в системі управління стратегічною гнучкістю пріоритетним блоком вважають перспективне планування розвитку підприємства в умовах конкуренції та нестабільності [8]. Тактична гнучкість підприємства передбачає розроблення заходів для реалізації стратегічних цілей і охоплює проблематику адаптації до «кризи платежів», короткотермінових коливань попиту, дефіциту робочої сили і сировини тощо. Оперативна гнучкість стосується організаційної спроможності вирішувати проблеми поточної

заборгованості, усунення відхилень технологічного процесу від запланованого графіку, вирішення конфліктних питань з партнерами.

Недостатній рівень вирішення теоретичних аспектів управління гнучкістю зумовив низький рівень методичних розробок для обґрунтування варіантів гнучкості підприємства та окремих її складових. Тому подальші дослідження потребують розвитку управлінських технологій оптимізації асортиментної політики, гнучких фінансових механізмів управління інноваціями та інвестиціями, обґрунтування проєктів реструктуризації, диверсифікації, формування стратегічних альянсів. Управління гнучкістю суб'єкта господарювання як економічної системи неможливе без використання багатого арсеналу фінансових інновацій.

Список літератури

1. Тарнавська, Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика [Текст] / Н. П. Тарнавська. - Тернопіль: Економічна думка, 2008. - 570 с.
2. Самочкин, В. Н. Гибкое развитие предприятия : Анализ и планирование [Текст] / В. Н. Самочкин. - [2. изд., испр. доп.]. - М. : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации : Дело, 2000. - 375 с.
3. Словарь русского языка [Текст]. - Т 1. - М : Русский язык, 1981. - 698 с.
4. Webster's New Twentieth Century Dictionary [Text]. - New York : The Publishers Guild, INC, 1963.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К. ; Ірпінь: Перун, 2001. - 1140 с.
6. Акоф, Р. Планирование будущего корпорации [Текст] / Р. Акоф. - М.: Сирин, 2002. - 256 с.
7. Василенко, В. О. Антикризове управління підприємством [Текст] / В. О. Василенко; - К.: ЦУЛ, 2003. - 504 с.
8. Фатхутдинов, Р. А. Стратегический менеджмент [Текст] : учеб. [для студентов вузов, обучающихся по специальности и направлению «Менеджмент»] [Текст] / Р. А. Фатхутдинов ; Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации. - [4-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Дело, 2001. - 445 с.
9. Минцберг, Г. Стратегический процесс [Текст] / Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошал ; Пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. - СПб. : Питер, 2001. - С. 155.

РЕЗЮМЕ

Демків Ірина

Развитие понятийного аппарата управления гибкостью предприятия

Рассмотрены основные дефиниции стабильности, адаптивности и гибкости предприятия в нестабильной рыночной среде для формирования теоретических основ управления гибкостью как средством обеспечения конкурентоспособности предприятия.

RESUME

Demkiv Iryna

Development of concept vehicle of management of enterprise flexibility

Basic definition of stability is considered, to adaptiveness and flexibility of enterprise in an unstable market environment for forming of theoretical government flexibility bases as by a backer-up competitiveness of enterprise.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2010 р.